

Općeleksičko u enciklopedičkome

Marko Samardžija

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

SAŽETAK: Do početka druge polovice XX. stoljeća u jezikoslovlju, a i izvan njega, dva su se starinom različita naziva rabila *promiscue*, tj. tako kao da znače isto ili bar tako da je poraba jednoga u cijelosti uključivala drugi i obratno. Riječ je o terminima *leksikografija* i *leksikologija*. Prvi je od njih znatno stariji jer se povezuje s grčkim oblikom *leksikográphos* zasvjedočenim još u IV. st. pr. Kr., dok se *leksikologija* pojavljuje mnogo kasnije kao analogna tvorenica s nizom tzv. internacionalizama kojima se imenuju znanstvene discipline (arheologija, biologija, filologija, malakologija, muzikologija, pedagogija, psihologija, zoologija), a tvoreni su sufiksom *-logia* (s kojim su u hrvatskome bliskoznačni nešto češći sufiks *-slovje* i rjeđi *-znanstvo*). Diferenciranje je leksikologije i leksikografije započelo u pedesetim godinama prošloga stoljeća kad se leksikologija počela profilirati kao samostalna jezikoslovna disciplina.

Ključne riječi: *leksik; enciklopedizam; leksikologija; leksikografija*

1.

Leksikologija se uobičajeno definira kao jezikoslovna disciplina koja proučava i opisuje leksik nekoga jezika s obzirom na njegovu unutarnju strukturiranost kao i na različitu narav veza ili odnosa između pojedinih leksema (Bussmann 2002, s.v. *Lexikologie* i *Wortschatz*; Trask 2005, s.v. *leksik*). Leksiku se dakle pristupa kao jezičnomu podsustavu među čijim jedinicama, premda predstavljaju, komunikacijskim potrebama uvjetovan, *otvoren popis* (Martinet 1982: 2), postoje odnosi slični odnosima između jedinica ostalih jezičnih podsustava. S obzirom na činjenicu da pripadnici svake jezične zajednice u svojoj komunikaciji jezikom potencijalno raspolažu svim jedinicama leksičkoga sustava svoga jezika, a ipak (ovisno o temi, o načinu komunikacije, o sugovornici / sugovorniku, o izgrađenosti vlastitoga idiolektu itd.) koriste samo neke od tih jedinica, leksemi su podložni diferenciranju po svojim komunikativno-funkcionalnim svojstvima. Od podjela koje po tom kriteriju postoje u leksikologiji s obzirom na našu temu ovdje nam je bitna samo podjela na *opći* ili *općeuporabni leksik* i *leksik ograničene porabe*. Prvi se kao jezgra leksika svakoga prirodnog jezika i osnova komunikacije jezikom rabi u svim komunikacijskim situacijama i zapravo je taj leksik predmet proučavanja leksikologije. Drugomu, tj. *leksiku ograničene porabe*, pripadaju stručni i znanstveni nazivi (termini), polunazivi (semitermini) i tzv. profe-

sionalizmi svih struka i znanosti. Taj dio leksika proučava terminologija kao leksička disciplina (Gabka i sur. 1984: 110–113), a leksikologija samo kad se aktualiziraju kao jedinice u izvanstrukovnoj komunikaciji.

Ovako, na razini definicije, granica između općega i leksika ograničene porabe čini se jasnom i lako ustanovljivom, upravo postojanom. Takva bi ta granica i bila kad je s objiju strana ne bi »pritiskali« rezultati dvaju vektorno suprotstavljenih procesa: *terminologizacije* kojom opći leksemi postaju leksemi ograničene porabe i *determinologizacije* kojom leksemi ograničene porabe postaju općeuporabni leksemi. Ta dva procesa uvjetuju dinamičan značaj spomenute granice s praktičnim poteškoćama u klasifikaciji leksema koje će biti uočljive i u ovome radu.

2.

Profiliranje leksikologije nije bilo bez utjecaja na status i opseg leksikografije i to tako da je uvedena i afirmirana distinkcija između dviju njezinih grana: između *enciklopedijske* (enciklopedijsko-leksikonske) *leksikografije*, danas nazivane enciklopedikom, i *jezične leksikografije* (v. HOE s.v. *leksikografija*). [U njemačkome za te se dvije grane leksikografije koriste nazivi *Sachlexikographie* i *Sprachlexikographie*; v. Hausmann 1985: 370.] Kako se insistiralo na razlikama između njih, ta se podjela u međuvremenu toliko učvrstila te se danas čini da između tih dviju grana leksikografije ne postoje uopće nikakve veze. Stoga smo namjerni ovdje propitati narav (i postojanost) granice između enciklopedijske i jezične leksikografije. Za predložak smo uzeli tri hrvatska opća leksikona objavljena u različita vremena: jedan objavljen uoči Drugoga svjetskog rata (poznati *Leksikon Minerva*, »praktični priručnik za modernog čovjeka«; LM), drugi *Leksikon J LZ* iz prve polovice sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća (LJLZ) i treći *Hrvatski opći leksikon* (HOL; Zagreb 1996).

Kako naše razmatranje ima posve načelan značaj, u razmatranju smo se ograničili samo na općeleksičke natuknice što počinju slovom / fonemom M. To je slovo odabrano kao u hrvatskome »uravnoteženo« slovo, kako brojem natuknica s fonemom / m/ // slovom *m* na početku (za razliku npr. od slova Ć, Đ, Lj ili Nj), tako i po tom što nema ni previše posuđenica (kao npr. slova A ili E), a ni previše prefikslnih tvorenica (kao npr. slova N, P ili S).

3.

Prisutnost je općeleksičkih natuknica u Leksikonu Minerva (LM) lako uočljiva zbog njihove brojnosti. Premda se ni izdavač djela (Minerva) ni glavni urednik djela dr. Gustav Šamšalović (Valpovo, 1878 – Zagreb, 1961) u svojem uvodu / predgovoru ne dotiču kriterijā za izradbu abecedarija, tj. kriterijā po kojima su natuknice uvrštavane u leksikon i u njem obrađivane, brojnost općeleksičkih natuknica potiče

na zaključak da je urednik, a s njim i izdavač, natuknice tako birao da taj, kako ga u uvodnoj napomeni nazivaju, »pionirski rad« koji je »ne samo prvi naš, već prvi leksikon na slavenskom Jugu«, bar dijelom korisno posluži i kao priručnik hrvatskoga jezika, ponajprije kao hrvatski jednojezični rječnik. Za takvu odluku dobar je razlog mogla biti i činjenica da je do godine kad je LM objavljen (Zagreb 1935) postojao samo za tadanje hrvatsko jezično stanje posve nereprezentativan jednojezični *Rječnik hrvatskoga jezika* Franje Ivekovića i Ivana Broza (I–II, Zagreb 1901), dok je za *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU u to vrijeme njegov urednik Tomo Margetić obrađivao slovo P (i stao kod natuknice / leksema *pršutina*).

Gledano iz današnje perspektive, tako je LM, ne samo u svome općeleksičkome dijelu, postao polivalentno leksikografsko djelo za koje se s dobrim razlozima može reći da je istodobno:

- a. *rječnik stranih riječi* jer objašnjava niz posuđenica, npr. *mag*, *magazin*, *margarin*, *meritoran*, *model*, *modifikacija*, *motivirati*...
- b. *etimološki rječnik posuđenica* jer za veliku većinu posuđenica donosi podatak o jeziku njihova podrijetla, npr. *maatshappij* (nizoz.), *mace* (jevr.), *mastoso* (tal.), *magaza* (po arap.), *magnati* (po lat.), *magma* (grč.), *majuskul* (po lat.), *makâme* (arap.), *maksimirati* (novolat.), *mamon* (aramej.), *matador* (špan.), *mazut* (tatar.), *mbret* (alb.), *menjševici* (rus.), *mider* (njem.), *mikado* (jap.), *mjenica* (njem.), *mujezin* (po arap.), *musaka* (novogrč.), *muselim* (arap.), *mužik* (rus.). U vezi s etimologijom posuđenica važno je upozoriti na dvije činjenice. Prva je da se u LM-u insistira na jeziku iz kojega natuknica potječe neovisno o tom iz kojega je ili preko kojega je jezika preuzeta u hrvatski, što je npr. bitno smanjilo broj turcizama jer su odrednicom *tur.* providene samo natuknice (leksemi) koje potječu iz (osmanlijskoga) turskog, dakle etimološki turcizmi (npr. *ma/h/rama*, *mahala*, *majdan*, *makaze*, *mamurluk*, *mamuza*, *mašala*, *mehana*, *mejdan*, *mekteb*, *melem*, *mmla*, *meze*, *mimar*, *minderluk*, *miraz*, *muftija*, *muštuluk*, *mutevelija*), a ne i brojni orijentalizmi podrijetlom iz arapskoga (npr. *melez*, *melik*, *mesdžid*, *muhadžir*, *mujezin*), dok su posuđenice perzijskoga podrijetla uglavnom ipak označavane kraticom *tur.*, v. npr. natuknice *mekterin*, *meza*, *muhur*, *muštuluk*, *mutaf*. Druga je činjenica razvidna iz navedenih primjera: podrijetlo se posuđenica određuje na dva načina ovisno u stupnju njihove prilagodbe hrvatskomu: ako je posuđenica prilagođena u manjoj mjeri, u zagradama se navodi jezik iz kojega potječe, a ako je hrvatskomu prilagođena u većoj mjeri, u zagradama se navodi odrednica *po+jezik podrijetla*, npr. *majstor* (po njem.), *mameluci* (po arap.), *marinada* (po franc.), *maritimno* (po lat.), *martirij* (po grč.), *maksima* (po lat.), *maska* (po tal.), *maštrafa* (po tur.), *metar* (po grč.), *muf* (po njem.). Većina (tada) novijih izravnih posuđenica iz francuskoga (npr. *madame*, *maidenspeech*, *malheur*, *man-*

chette, marodeur, marquis, mayonnaise, medaillon, mélange, menu, maîtresse) i engleskoga (npr. *manager, mastiff, match, meeting, miss, mixer, money, mull, mylady, mylord*) sukladno tadanjoj hrvatskoj praksi donosi se neprikladno zbog čega se danas uobičajeni slovopisno-pravisno prilagođeni oblici upućuju na takve (izvorne) oblike, npr. *majoneza* na *mayonnaise*, *maršal* na *maréchal*, *medaljon* na *medaillon*, *mikser* na *mixer*.

- c. *objasnidbeni rječnik* jer donosi i poput jednojezičnika definira (objašnjava) niz hrvatskih općeuporabnih ili dijelom terminologiziranih leksema, npr. *maćeha, madež, mađaroni, magla, majković, malj, malje, maslac, maslo, med, medica, mekinje, milanka, milostinjar, mlaćenica, mladunče, mlaz, mlin* ('igra /za 2 osobe/ na dasci'), *moba, meso, mir, mirenje, mišljenje, mjerenje, mlijeko, mornar, motika, moždanik, mrak, mraz, mršavljenje, mrlje, mržnja, muškobana*.
- d. *jezični savjetnik* jer upućujući posuđenicu na hrvatsku riječ (npr. *mangold* na *blitvu*, *mašinu* na *stroj*, *maunu* na *teglenicu*, *mesing* na *mjed*, *mosur* na *svitak* ili *mamilu* na *bradavicu*, *muštaru* na *gorušicu*, ali i *mlaznicu* na *sapnicu*, *mazotok* na *seborrhaiu* ili *munjovod* na *gromobran*) zapravo daje prednost (boljoj) hrvatskoj riječi. (Istina, kod nekih naziva hrvatsku riječ upućuje na posuđenicu, npr. *mačinu* na *mekonium*, *malokrvnost* na *anemiju*, *mjerstvo* na *geometriju*, *modricu* na *hematom*, *munjaru* na *električnu centralu*.)
- e. *rječnik antonima* jer uz niz posuđenica nakon riječi *protivno* navodi i posuđenice suprotna značenja (antonime), npr. *major–minor, majoritet–minoritet, makrokozam–mikrokozam, mandant–mandatar, monofiletski–polifiletski, monoteizam–politeizam*. Pod slovom M našli smo samo jedan primjer za navođenje (tvorbene) protuznačnice hrvatskoj riječi: *maloljetnik–punoljetnik*, a s.v. *mandant* i tvorbeni antonimski par *opunomoćitelj–opunomoćenik*.

4.

Tridesetak godina poslije, kad su u tadanjem Jugoslavenskome leksikografskom zavodu (JLZ) odlučili prirediti i izdati *Leksikon J LZ* (Zagreb 1974), u području hrvatske jednojezične leksikografije stanje se nije bitnije promijenilo u poredbi s onim iz sredine tridesetih godina (1936): Akademijin je *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* bio, istina, pred dovršetkom a rad na *Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika* dviju Matica u svojoj je zagrebačkoj / hrvatskoj inačici zastao kod slova K. (Novosadska / srpska inačica toga šestosveščanog rječnika dovršena je god. 1976.) Jednosveščani jednojezični rječnik i dalje je bio samo »misljena imenica«.

Ipak, dogodilo se dvoje što je posigurno imalo utjecaja na abecedarij *Leksikona JLZ-a*. Prvo, dogodila se spomenuta emancipacija leksikologije i s njom povezana afirmacija distinkcije između enciklopedijske i jezične leksikografije, i drugo, u Jugoslavenskom se leksikografskom zavodu u dvadesetak godina od njegova osnutka (a osnovan je 5. listopada 1950. kao Leksikografski zavod FNRJ) radom na *Enciklopediji Leksikografskog zavoda* i *Enciklopediji Jugoslavije*, ali i na strukovnim enciklopedijama (pomorskoj, medicinskoj, likovnih umjetnosti, muzičkoj, tehničkoj, poljoprivrednoj) i drugim važnim leksikografskim izdanjima nakupilo dovoljno leksikografskoga iskustva koje je upućivalo na promjene u koncepciji leksikona prema LM-u i u segmentu koji ovdje propitujemo.

Evo po čem se to vidi u *Leksikonu JLZ-a*:

- a. U cijelome promatranom slovu M, koje obaseže nepune 83 stranice (oko 7,5% opsega djela), broj je općeleksičkih jedinica obrađenih kao natuknice vrlo malen, ukupno desetak (*majstor, med, meda, meso, mir, mišljenje, mlijeko, mora, more, mozak, mrak, mraz, mržnja...*). Stanje se bitno ne mijenja ni ako im pribrojimo dva-tri historizma (*madžaroni, metelčica*) i nekoliko leksema koji mogu imati i općeleksičko (neterminologizirano) značenje (*marka, gromobran, mesopust, poklade, stroj*).
- b. U poredbi s LM-om bitno je manji i broj uvrštenih i obrađenih orijentalizama, kako onih uz koje stoji kratica *tur.* (*magazin, mahala, mamuza, medresa, mekteb, mezhebi / medhebi, mimar, minaret / munara, minder, miraz, mušebak*), tako i onih što potječu iz arapskoga (*arap.*) ili perzijskoga (*perz.*) većini kojih je (osmanlijski) turski bio samo jezik posrednik: *makama, melik, mesdžid, mihrab, mimber, muhadžir, mujezin, mula, musafir, muselim, mušebak, muvektihana*. (Tu bi se smjelo pretpostaviti i nešto utjecaja Škaljićeva rječnika; v. Škaljić 1966.)
- c. Malen dio posuđenica po svome su značenju egzotizmi i njihova se prisutnost podrazumijeva i u općem leksikonu: *machete* (španj.), *mafija* (tal.), *maharadža* (sanskrt.), *makaroni* (tal.), *matador* (španj.), *maya* (sanskrt.), *menora* (hebr.), *midraš* (hebr.), *mokasin* (algokinski), *moreška* (tal.).
- d. Iznenađujuće je malen broj posuđenica iz engleskoga, za koje je i ondanja hrvatska jezična situacija nudila nedvojbeno znatno više »materijala«: *malčiranje, mangrove, meč, menedžer, miss*.

Od preostalih sedamdesetak općeleksičkih posuđenica posve očekivano najbrojnije su one iz dvaju klasičnih jezika, iz latinskoga (*magistrala, majestetičan, maksimum, maska, medij...*) i grčkoga (*magija, melodija, mimika*). Od tzv. živih jezika osjetno pretežu galicizmi (*majoneza, maliciozan, maltretirati, manira, masaža, masakr, medaljon...*), uz poneku posuđenicu iz njemačkoga (*makinalan, makler, merzer, mort*), talijanskoga (*maestro, maskarada, medalja, mortadela*) i perzijskoga (*mag*).

5.

Kad je u Jugoslavenskome leksikografskome zavodu god. 1989. pokrenuta izradba novoga (izdanja) općega leksikona, stanje se u hrvatskoj jednojezičnoj leksikografiji u poredbi sa stanjem kad je izrađivan LJLZ promijenilo utoliko što se Ivekovićevu i Brozovu *Rječniku hrvatskoga jezika* kao dočeto djelo god. 1976. pridružio veliki povijesni *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU na kojem je srpski filolog Đuro Daničić (Novi Sad, 1825 – Zagreb, 1882) kao prvi obrađivač prikupljene leksičke građe počeo raditi još god. 1867 (i stigao do natuknice / riječi *čóbo*). Drugim riječima, nije ni na izmaku devedesetih godina prošloga stoljeća još bilo suvremenoga jednojezičnoga rječnika hrvatskoga jezika. Međutim, kako su pripreme za novi leksikon »prešle« u novi društveni i politički okvir, kad je rad na novome leksikonu, sada u Leksikografskome zavodu »Miroslav Krleža«, intenziviran, već je potkraj 1991. objavljeno prvo, opsegom skromno izdanje *Rječnika hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (Užice, 1930 – Zagreb, 2000), a tri godine potom (1994) i drugo, prošireno izdanje. Nema dvojbe da je ta činjenica glavnomu uredniku *Hrvatskoga općeg leksikona* (HOL), koji je usto bio recenzent prvoga izdanja Anićeva rječnika, u znatnoj mjeri olakšala izbor natuknica iz općega leksika, a u manjoj mjeri i leksema ograničene porabe. Zbog toga, kao i zbog već uspostavljene granice između jezične i leksikonsko-enciklopedijske leksikografije (enciklopedike), izbor je jezičnoj leksikografiji zanimljivih natuknica u HOL-u najskromniji od triju za ilustraciju izabranih općih leksikona.

- a. Broj natuknica koje pripadaju općeuporabnome leksiku u HOL-u je gotovo simboličan: *mač, magla, majstor, manjina, maslac, maslo, med, meso, metak, mišljenje, mjed, mlaćenica, mlijeko, močenje, mraz*. Usto, velika je većina tih leksema u različitoj mjeri zahvaćena terminologizacijom.
- b. Popis bi općeleksičkih natuknica bio nešto duži kad bi se u nj uvrstili historizimi (*madžaroni, maltarina, mameluci, mandarin, manizam, manumsija, menjševizam, meropsi, markgrof*) i egzotizmi (*mafija, maharadža, makaroni, malaga, mambo, manastir, marabut, mastika, menora, mesdžid, milonga*).
- c. Posuđenice obrađene u HOL-u kao natuknice uglavnom su nazivi, znatno rjeđe egzotizmi i historizmi, ali ima i apelativnih posuđenica koje su obrađene na način rječnika posuđenica (»stranih riječi«): *magazin* (arap. preko tal. ili njem.) – »l. Skladište, spremište, slagalište, dućan; 2. (preko engl.) ilustrirani zabavni časopis«, *magistrala* (lat.) – »gl. linija, /cesta, želj. pruga, el. vod i dr./«, *marginā* (lat.) – »rubni dio strane u knjizi, bjeline (sic!) između teksta i ruba«, *market* (engl.) – »trg, sajam; tržište; trgovanje, poslovanje«, *martirij* (grč.) – »mučeništvo«, *masakr* (franc. *massacre*) – »pokolj, klanje, krvoproliće, masovno ubijanje«, *matineja* (franc.) – »koncert-

na, filmska i sl. priredba ili svečanost koja se održava u prijepodnevnim satima«, *meritoran* (lat.) – »1. zaslužan, 2. vrijedan, pravovaljan, ovlašten, mjerodavan«, *metresa* (franc. *maitresse* [metrɛ's]) – »ljubavnica, milosnica, konkubina«, *moderan* (franc.) – »1. koji je u skladu s modom; 2. nov, suvremen«.

- d. Jezično-savjetodavni podatci daju se u HOL-u odčitati iz upućivanja pri čem razlikujemo: 1. upućivanje posuđenice prilagođene u manjoj mjeri na oblik prilagođen u većoj mjeri: *machete*→*mačeta*; 2. općenito upućivanje posuđenice na hrvatsku riječ: *maj*→*svibanj*, *major*→*vojn*ik, *mandibula*→*čeljusti*, *mandule*→*krajnici*, *manometar*→*tlakomjer*, *maron*→*kesten*, *pitomi*, *marš*→*koračnica*, *mart*→*ožujak*, *mašina*→*stroj*, *mauna*→*tegljenica*, *menta*→*metvica*, *monah*→*redovnik*, *monstranca*→*pokaznica*, *muštar-da*→*gorušica*; 3. upućivanje hrvatske riječi na posuđenicu: *mekokrili*→*kantaride*, *mjesečarstvo*→*somnambulizam*, *mješinarke*→*askomiceti*, *mlat*→*čekić*, *množina*→*plural*, *modrica*→*hematom* i 4. upućivanje jedne hrvatske riječi na drugu (uglavnom kao na terminološki bolju): *mačuhica*→*ljubica*, *magareći kašalj*→*hripavac*, *mesopust*→*poklade*, *migavica*→*potegača*, *mišjakinja*→*crijevac*, *mlaznica*→*sapnica*, *mnogokut*→*višekutnik*, *morbili*→*ospice*, *munjovod*→*gromobran*.
- e. Velik dio botaničkoga i zoološkoga nazivlja potječe iz općeuporabnoga leksika: *mahuna*, *mak*, *marelica*, *maslačak*, *matovilac*, *metvica*, *milica*, *mlječika* ili *mačka*, *miš*, *mrav*. Ti su općeuporabni leksemi naknadno podvrgnuti terminologizaciji pa se zato, uz terminološke rječnike i strukovne leksikone, obrađuju i u općim leksikonsko-enciklopedijskim djelima kao i u drugim leksikografskim djelima. To ne vrijedi za nazivlja mnogih drugih struka i znanosti (fizika, kemija, matematika, tehnika), manje oslonjenih na općeuporabni leksik, koji se u općim enciklopedičkim djelima u pravilu obrađuju obuhvatnije i iscrpnije negoli u djelima jezične leksikografije.

6.

Obradba natuknica / leksema *makulatura* i *margin*a u HOL-u dobro ilustrira razlike između enciklopedičke i leksikografske obradbe. Dok je prvoj težište na primarnom ili / i denotativnom značenju (»u tiskarstvu, pogrešno otisnuti, zamrljani ili pokvareni arci koji se ne upotrebljavaju«, odnosno »rubni dio strane na knjizi, bjeline /! između teksta i ruba«), druga je obuhvatnija jer obuhvaća i sekundarno (»preneseno«) značenje / značenja: s.v. *makulatura* »2. preostali, neprodani primjerci novina i časopisa 3. *pren.* loše i beznačajno pisanje« (Anić), a s.v. *margin*a »*prenes. deprec.* 2. periferija, rub (društva, događaja itd.)« (Anić), odnosno »2. rub, periferija: *na ~ događa-*

ja, na ~ društva« (Šonje). Slično je i s natuknicama *magla* (»vodene kapljice ili kristalici leda koji lebde u zraku i smanjuju vidljivost u prizemnom sloju atmosfere na manje od 1 km«), *medica* (»prostor između velikih stidnih usana i analnog otvora /u žene/ ili od skrotuma do analnog otvora /u muškarca/«), *moćnik* (»spremnica za svetačke moći; relikvijar«) i *moderirati* (»ublažiti, umiriti, svesti na pravu mjeru«) uz koje jednojezični rječnici donose i sljedeće: s.v. *magla*: »2. *pren. deprec.* nejasni pojmovi, shvaćanja, sudovi, neodređene predodžbe s kojima tko nastupa« (Anić), odnosno »2. *pren* nejasno, mutno stanje, nerazumljivi, neodređeni pojmovi; nejasnoća, zbrka« (Šonje); s.v. *medica* »1. *umanj* od međa« (Šonje), s.v. *moćnik* »1. onaj koji je moćan, osoba koja posjeduje velik ili nekontroliran društveni ili politički utjecaj« (Anić), odnosno »1. onaj koji ima veliku moć, vlast: *mjesni ~, državni ~, svjetski ~*« (Šonje). Kod obradbe natuknice *moderirati* očituje se i nešto konzervativizma jer je značenje koje taj leksem »baštini« prema latinskome *moderari* (»ublažiti, umiriti, svesti na pravu mjeru«) u suvremenome hrvatskom rjeđe od značenja što se razvilo prema njemačkomu *moderieren* (također podrijetlom iz latinskoga!), tj. »upravljati nekim skupom ili raspravom, voditi razgovornu emisiju s više sudionika; biti moderator«.

Zaključak

Iz izloženoga je razvidno da se tijekom XX. stoljeća bitno promijenio odnos između (jezične) leksikografije i enciklopedike. Zahvaljujući emancipiranju leksikologije i razvoju metaleksikografije leksikologija, ponajprije naravno jednojezična, kao *znanstvena disciplina* u svojim se djelima (sc. *rječnicima*) sve više orijentirala prema opisu gramatičkih, leksičko-semantičkih i funkcionalnih značajka odabranih natuknica. Pritom se postupno razvijao njezin *opisni inventar* uključujući sve razgođeniji *sustav odrednica* što je izravno pozitivno utjecalo na iscrpnost *leksikografskog opisa*.

Enciklopedika je pak, kako pokazuju tri odabrana primjera, zbog nedostatka »konkurentnih« leksikografskih djela, posve shvatljivo i opravdano inicijalno široko zahvaćala u općeleksičko (LM). Postupno ta je širina, kako pokazuje LJLZ, u znatnoj mjeri reducirana tako da je HOL-om očekivano napravljen ključni korak prema stabiliziranju granice između enciklopedičkoga i leksikografskoga.

Unatoč tomu, granica između leksikologije i enciklopedike nije nikakva čvrsta, nepropusna brana koja posve onemogućuje leksikografiji zahvaćanje u enciklopedičko kao i enciklopedici posezanje za leksikografskim. S leksikografske strane dinamičnu narav te granice dobro potvrđuju hibridna djela poput tzv. enciklopedijskih rječnika koji donose i leksikonsku građu. Drugo je, naravno, pitanje koliko su takvi postupci u skladu s *korisničkom navikom*, tj. koliko (ne) iznevjeruju *korisničko očekivanje*.

LITERATURA

- Anić, V. (1998). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Treće, prošireno izdanje. Zagreb.
- Bussmann, H. (2002). *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Treće, aktualizirano i prošireno izdanje. Stuttgart.
- Gabka, K. (ur.) (1984). *Lexikologie*. »Die russische Sprache der Gegenwart« 4. Verfasst von einem Autorenkollektiv unter Leitung von Ludwig Wilske. Leipzig.
- Hausmann, F. J. (1985). Lexikographie. U: *Handbuch der Lexikologie*, ur. Ch. Schwarze i D. Wunderlich, str. 367–144. Königstein /Taunus.
- Herbst, Th., Klotz, M. (2003). *Lexikografie*. Paderborn–München–Wien–Zürich.
- HOE – *Hrvatska opća enciklopedija*. Sv. 6. (Kn–Mak). Zagreb, s.v. *leksikografija*.
- Martinet, A. (1982). *Osnove opće lingvistike*. Preveo August Kovačec. Zagreb.
- Simeon, R. (1969). *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika – hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski*. Sv. I. (A–O). Zagreb.
- Škaljić, A. (1966). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo.
- Šonje, J. (gl. ur.) (2000). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Trask, L. R. (2005). *Temeljni lingvistički pojmovi*. Preveo Benedikt Perak. Zagreb.

GENERAL-LEXICAL WITHIN ENCYCLOPAEDIC

Marko Samardžija

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences

ABSTRACT: Up to the beginning of the second half of the 20th century, in linguistics, and outside it, two terms of different age were used *promiscue*, i.e. so as to mean the same thing or at least that the use of one completely included the other, and vice versa. The terms in question are *lexicography* and *lexicology*. The first one is much older since it is connected to the Greek form *leksikográphos* which was used as early as 4th century B.C., while lexicology appeared much later as an analogue derivative with a range of so-called internationalisms used to name scientific disciplines (archaeology, biology, philology, malacology, musicology, pedagogy, psychology, zoology), made using the suffix *-logia* (similar to Croatian suffixes *-slovlje*, which is the more common one, and *-znanstvo*). Differentiating between lexicology and lexicography started in the 1950s when lexicology started to emerge as an independent linguistic discipline.

Keywords: *lexis; encyclopaedism; lexicology; lexicography*